

De Kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*) komt in de duinen talrijk voor. In de rest van Nederland worden vooral zwervers gezien. Een toevallige waarneming op een akker in Twente bracht echter een nieuwe populatie aan het licht. Misschien plant deze soort zich wel op veel meer plekken voort dan we tot nu toe dachten.



Kleine parelmoervlinders in het binnenland

tekst:
Annette van Berkel en Kars Veling

Alle Nederlandse parelmoervlinders staan op de Rode Lijst als uitgestorven, bedreigd of kwetsbaar. Van de parelmoervlinders is de Kleine parelmoervlinder nog het minst zeldzaam in Nederland. Tussen 1986 en 1993 is deze soort nog in 90 atlasblokken gezien, het meest in de duinen (Wynhoff & Van Swaay, 1995). Van Zeeland tot op de Waddeneilanden is deze soort te vinden. Ieder jaar komen er ook meldingen van Kleine parelmoervlinders uit het binnenland. Het gaat hierbij vrijwel altijd om tuinwaarnemingen van één exemplaar. Ook in 1995 is de vlinder weer op diverse plaatsen in het binnenland gezien, waarbij op een akker in Twente zelfs 21 bij elkaar!

Een verrassende vondst

In het weekend van 16 en 17 september 1995 waren we met een familie-uitje in Vasse (Twente). Het was redelijk weer en we konden even een uurtje op pad om de omgeving wat te verkennen. Al in het dorp werden veel vlinders gezien, want op de Hemelsleutel in de tuinen zaten Kleine vuurvlinders, Dagpauwogen, Atalanta's en veel Kleine koolwitjes. Ook buiten het dorp bleek de Kleine vuurvlinder het meest algemeen te zijn, zeker op de heidestukjes.

Ten noorden van Vasse liggen enkele grote cirkels in het land van honderden meters doorsnee, die op een topografische kaart onmiddellijk opvallen. We

dachten met militair terrein te maken te hebben en wilden daar toch ook nog wat vlinders scoren. Het bleek geen militair terrein te zijn, maar akkerland. Een textielbaron had deze ooit eens laten aanleggen, toen uit Amerika berichten kwamen dat dit de meest economische vorm voor een akker was. Inmiddels worden deze akkers beheerd door het Overijssels Landschap. Er was graan op verbouwd, en nu dat geoogst was, restte nog grote vlakten met akkeronkruiden. Uiteraard was de verrassing groot om hier een Kleine parelmoervlinder aan te treffen, maar nog veel groter toen we, op slechts een klein gedeelte van die akker, 21 vlinders aantroffen; 4 mannetjes, 8 vrouwtjes en nog 9 exemplaren waarvan het geslacht niet is bepaald.

Die middag vonden we ook op een akker bij het natuurreservaat Springendal (hemelsbreed 4 kilometer verwijderd van de eerste vliegplaats) een Kleine parelmoervlinder en de volgende dag, op een akker op ongeveer een kilometer afstand van de eerste vondst, nog een exemplaar.

De vlinders zaten voornamelijk te zonnen, maar ook baltsgedrag werd gezien. De enige plant waar we de vlinders op hebben zien drinken is het Akkerviooltje (*Viola arvensis*), dat hier ook de waardplant zal zijn. Het gaat hier duidelijk niet om zwervers, maar om vlinders die hier uit de pop zijn gekomen. Op 4 oktober werd het gebied nogmaals bezocht en werden op vijf verschillende akkers in totaal 16 vlinders waargenomen. Een

Summary

The Queen of Spain Fritillary (*Issoria lathonia*) is the most common of all Fritillaries occurring in the Netherlands. The species is predominantly found among the coastal dunes, breeding on *Viola curtisii*. Each year there are sightings of the butterfly further inland, but these are nearly always wanderers. In September and October 1995, larger numbers of the Queen of Spain Fritillary were seen, indicating populations do exist further inland as well. They occur in stubble-fields with the foodplant *Viola arvensis*.

**Waarnemingen van de
Kleine parelmoer-
vlinder in de periode
1986-1994.**



aantal vrouwtjes vertoonde ei-afzetgedrag, bestaande uit zoeken, kruipen en tasten met het achterlijf. Eitjes werden niet gevonden.

Echte duinvlinder

De Kleine parelmoervlinder is in Nederland voornamelijk een duinvlinder. Hoewel Ter Haar (1928) aangeeft dat de soort in het begin van deze eeuw op de zandgronden overal gewoon is, kan dit uit het data-bestand van De Vlinderstichting niet bevestigd worden. Op het kaartje met de verspreiding van de soort valt op dat wel overal in het binnenland waarnemingen zijn gedaan. In de atlas van de Nederlandse dagvlinders (Tax, 1989) wordt aangegeven dat deze bin-

nenlandse waarnemingen bijna allemaal betrekking hebben op zwervende vlinders. Op een aantal plaatsen hebben zich tijdelijk populaties kunnen vestigen. Dit zijn vaak braakliggende terreinen met pioniervegetaties waarin Akkerviooltje groeit. Wanneer het terrein verder dichtgroeit verdwijnt het Akkerviooltje en daarmee de vlinderpopulatie.

Als in het data-bestand wordt nagekeken waar de Kleine parelmoervlinder in het binnenland een aantal jaren achtereen is gezien, blijven er maar weinig plaatsen over. Bij Wageningen is de Kleine parelmoervlinder in de jaren 1969 tot 1974 elk jaar gezien. Bij Ubachsberg, in Zuid-Limburg zijn uit de periode 1934 tot 1954 15 waarnemingen van de Kleine parelmoervlinder bekend, verdeeld over zeven jaar. Op deze plaatsen heeft de vlinder zich duidelijk jaren achtereen voortgeplant. Ook bij Apeldoorn, Vaassen, Babberich, Doetinchem en Eys zijn er meerdere waarnemingen van de soort binnen enkele jaren tijd.

Recent alleen maar zwervers

Vanaf 1980 is de Kleine parelmoervlinder vrijwel elk jaar uit het binnenland gemeld, maar de enige plaats waar meerdere exemplaren zijn gezien over verschillende jaren is Alphen aan den Rijn. De Vlinderwerkgroep daar heeft de soort in een monitoringroute gezien, maar ook enkele losse waarnemingen op het industrieterrein van Alphen aan den Rijn en in het Archeon. De soort is gezien in 1991, 1992 en driemaal in augustus 1994. Vooral in dat laatste jaar ga je denken aan vlinders die zich in Alphen hebben voortgeplant. Het ging hier wel steeds om maar één exemplaar en

**Ronde akker met veel
Kleine parelmoer-
vlinders. De vlinders
zaten vooral langs de
rand van de akker.**



foto: Kars Veling

Alphen ligt relatief dicht bij de duinen, zodat niet moet worden uitgesloten dat het hier toch om zwervers gaat.

In de duinen is de Kleine parelmoervlinder zeker geen zeldzaamheid. Het Duinviooltje (*Viola curtisii*) is hier de waardplant. Het leefgebied in de duinen zijn de schrale, droge duingraslanden. De vlinder vliegt van april tot in oktober in twee tot drie, elkaar overlappende generaties.

In het buitenland is de soort niet duin-gebonden. In Baden-Württemberg wordt de soort genoemd van ruderaalterreinen en akkers (Ebert, 1991). Als belangrijke waardplant wordt het Akkerviooltje genoemd hoewel er maar weinig beschrijvingen van ei-afzet of rupsenvondsten bekend zijn.

Op de akker bij Vasse waar de meeste vlinders gezien werden is het Akkerviooltje erg algemeen. Ook op kleinere akkertjes in de buurt is die plant te vinden. De vlinders zaten alleen op geoogste graanakkers, waar de stoppels nog niet waren ondergewerkt. De relatie met het Akkerviooltje was vrij duidelijk. Hoe hoger de dichtheid aan viooltjes was, hoe meer vlinders er aanwezig waren.

Het is goed mogelijk dat er zich blijvend een populatie zal vestigen, als er maar een constant aanbod van de waardplant is. Als niet alle akkertjes tegelijk geploegd worden kan hier al voor gezorgd worden. Van groot belang is dat er akkers 'onbewerkt' de winter ingaan, waarbij in ieder geval delen ervan pas eind mei worden ondergewerkt. Dan heeft de voorjaarsgeneratie al weer gevlogen en zich voortgeplant. Ook de braaklegregeling, waarbij delen van het landbouwgebied tijdelijk niet meer voor produktie gebruikt worden, biedt wellicht mogelijkheden voor deze Rode Lijstsoort. De waardplant, Akkerviooltje, heeft meer dan een generatie per jaar en bloeit van de lente tot de herfst. De plant overwintert groen en heeft de mogelijkheid om zich snel op opengewerkte grond te vestigen (Weeda, 1987). De Kleine parelmoervlinder is erg mobiel en zal geschikte plaatsen in de buurt zeer snel kunnen bereiken.

Als we bedenken dat 'bij toeval' in korte tijd op vijf verschillende akkers de Kleine parelmoervlinder is gevonden, lijkt het aannemelijk dat de soort daar in Noord-oost-Twente meer verbreid voorkomt. Overleg met het Overijssels Landschap en Staatsbosbeheer zal moeten leiden tot een gefaseerd beheer van de vliegplaatsen, zodat in ieder geval kan worden bepaald of de soort ook na de winter nog aanwezig is. Intensief onderzoek van akkertjes en braakliggende plekken met Akkerviooltje, ook in andere delen van het land, zal moeten uitwijzen of het hier

foto: Kars Veling



om een incident gaat of dat de Kleine parelmoervlinder zich weer in het binnenland heeft gevestigd.

Literatuur:

- Ebert, G., 1991. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Haar, D. ter, 1928 (1989). Onze vlinders. Fascimile van de derde druk uit 1928. Uitgeverij Intercombi van Seijen B.V., Leeuwarden.
- Tax, M., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1987. Nederlandse ecologische flora, Wilde planten en hun relaties 2. IVN, Amsterdam.
- Wynhoff, I. & C.A.M. van Swaay, 1995. Bedreigde en kwetsbare dagvlinders in Nederland; basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Rapportnr. VS 95.11, De Vlinderstichting, Wageningen.

Nog niet omgewerkte akker waar de waardplant, het Akkerviooltje, massaal aanwezig is.